

Posudek disertační práce

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, Katedra filozofie a religionistiky

Název: *Teologie Hnutí víry – kritická analýza*

Autorka: Mgr. Michaela Maratová

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jaroslav Vokoun, Th.D.

Posudek vypracoval: Mgr. Pavel Hejzlar, Ph.D. et Ph.D.

Vymezení pole bádání a metoda

Autorka si předsevzala kriticky zhodnotit teologii Hnutí víry, svébytného proudu pentekostalismu, na základě písemností tří protagonistů (Kenyon, Hagin, Copeland). Východiskem je jí teze McConnella, který v Hnutí víry větrí heterodoxii – průnik gnosticky laděných představ, jaké byly vlastní americkému hnutí Nového myšlení z druhé poloviny 19. a počátku 20. století, do evangelikálního pentekostalismu prostřednictvím Kenyona. Autorka hodlá McConnellovo veskrze negativní stanovisko přezkoumat: „Lze dát McConnellovi za pravdu, když říká, že představitelé Hnutí víry evangelium Ježíše Krista překrucují a představují tak hrozbu nejen pro ortodoxii, ale i pro ortopraxi letničního a charismatického hnutí?“ (s. 2). Maratová vyslovuje hypotézu, podle níž „základní teologické důrazy učení Hnutí víry jsou do jisté míry v souladu s historickým křesťanstvím,“ nicméně některé věroučné prvky již „hranici pravověří překračují“ (s. 5). Tato obecná formulace postupně nabývá určitosti.

Po stručném představení letničně-charismatického křesťanství a životopisných črtách tří protagonistů Hnutí víry paní magistra přistupuje k podrobnému rozboru jejich antropologie, christologie a soteriologie, tedy oblastí, v nichž se projevují specifika Hnutí víry – ve srovnání s jinými proudy křesťanstva. Právě tato komparace – spolu s exegetickými exkurzy – umožní kritické posouzení a vlastní závěry.

Autorčina zjištění a teologická hodnocení

V historickém úvodu Maratová nahlíží Hnutí víry jako „součást širšího neocharismatického hnutí“ (6), tedy proudu, který badatelé odlišují od původního letničního hnutí z počátku 20. století. V Hnutí víry, jehož počátky nachází v Haginově působení na americkém Jihu v 60. letech minulého století, máme co do činění s toliko volně strukturovaným uskupením. Jeho účastníky spojují sdílené věroučné prvky.

Autorka identifikuje tři prameny Hnutí víry: klasické letniční hnutí, uzdravovatelské hnutí, jež se etablovalo po druhé světové válce, a jehož nejvýraznějšími protagonisty byli Branham a Roberts, a konečně učení baptistického kazatele *sui generis*, Kenyona. Jeho vliv Maratová pokládá za rozhodující (6-7).

Následuje stručný nástin dějin letničního a charismatického hnutí – od vzdálenějších předchůdců, jakými byli Irving a Wesley, přes radikální americký metodismus (hnutí svatosti) a jeho britský protějšek (keswické hnutí), až po letniční počátky (Parham, Seymour). Zde si

všímá proměn chápání zkušenosti „křtu Duchem“, již někteří pokládali za plné posvěcení či zmocnění k životu, který není ovládán hříchem, zatímco jiní v těchto souvislostech mluvili o zmocnění ke službě, zejména misijní. Klasické letniční hnutí, počínaje Parhamem, pak stanovilo mluvení v jazycích jako počáteční znamení či důkaz toho, že dotyčný křest Duchem skutečně absolvoval (8-12).

Další souvislosti či dějinné předpoklady Hnutí víry vyplouvají na povrch v medailoncích Kenyona, Hagina a Copelanda (12-20). Zde je třeba ocenit, že vedle zmíněného McConnella měla paní magistra k ruce také Simmonse, patrně vůbec nejdůkladnější studii týkající se Kenyona a jeho souputníků. K Haginovi, konkrétně jeho počátkům v poválečném uzdravovatelském hnutí, je uznávanou autoritou Harrell. Autorka odkazuje na jeho životopis Robertse (škoda, že chybí v závěrečné bibliografii). Relevantní by byla též jeho publikace *All Things are Possible*. V medailonku věnovaném Kenyonovi se přirozeně dostává na pořad také Nové myšlení a Křesťanská věda.

Kapitolka „Základní teologické důrazy v učení Hnutí víry“ (20-25) slouží jako mapa k prvotní orientaci v problematice. Již zde se čtenář dozvídá o dualismu, v němž Bůh a Satan figuruji „jako dva mocní aktéři dramatu lidské spásy“ (20). Bůh sice zůstává všemohoucím Stvořitelem, respektuje však parametry stvoření, které stanovil. Pozemskou sféru svěřil člověku, který se stal „malým bohem,“ avšak velezradou předal vládu nad světem Satanovi. Autorka upozorňuje na výrazný zájem protagonistů na tom, aby vše probíhalo legitimně či podle práva – dokonce i vůči Satanovi (22). Hnutí víry prokazuje svůj křesťanský charakter tím, že přiznává rozhodující význam Kristově oběti. Specialitou hnutí je lokalizovat nejdůležitější moment spásného dění do pekel, do času mezi ukřižováním a vzkříšením. V těchto souvislostech protagonisté mluví o Kristově duchovní smrti, někteří dokonce o přijetí satanské přirozenosti (23-24).

Ve 3. kapitole autorka mapuje současnou diskuzi k teologii Hnutí víry. Uvádí relevantní anglicky psané práce spolu s jejich stručnou charakteristikou a s tím, jak na sebe autoři navazují či reagují. Jednotlivé příspěvky v závěru uvádí do vztahu k McConnellově tezi. Konstatuje, že „Simmonsova, Bowmanova i Perimanova práce předkládá mnohem objektivnější a podrobnější analýzu učení Hnutí víry, než jakou předložil McConnell“ (30). S tímto hodnocením se recenzent ztotožňuje – s výhradou, že Perriman není autorem citované studie, ale redaktorem. Snad je možné jej dále uvádět jako autora, ale právě na tomto místě by bylo vhodné uvést, že je zpracovatelem výstupů z jednání příslušné komise Evangelikální aliance Spojeného království, a že tedy formuluje stanovisko EA (UK).

Autorka do současné diskuze získala patřičný vhled, v důsledku čehož může uzavřít postřehem ohledně dvou ohnisek zájmu badatelů: „První [oblastí] je hledání odpovědi na otázku, jaké učení skutečně formovalo tuto teologii. Druhou oblastí, na níž se soustředila pozornost, byla biblická exegeze a hermeneutika učitelů Hnutí víry“ (31). Všímá si rovněž tendence některých letničních teologů distancovat se od Hnutí víry.

Antropologie

Specifickou antropologii staví Maratová do popředí coby „výchozí teologie Hnutí víry“ (32). Konstatuje trichotomní členění lidské bytosti v Hnutí víry, přičemž lidský duch – v protikladu k duši a tělu – představuje pravé centrum člověka, skutečné lidské „já“. V tomto pojetí je člověk duch a tím se dostává do těsné blízkosti Boha, jenž je rovněž duch. Člověk tedy

„náleží do stejné třídy“ s Bohem. „Rozdíl spočívá pouze ve stupni, nikoli v kvalitě“ (32). Připouští se ovšem – v odlišení od Nového myšlení –, že lidský duch musí být nejprve znovuzrozen vírou v Kristovo dílo. Duše přichází zkrátka. Boží Slovo sytí lidského ducha, mysl jako by se celého procesu neúčastnila. Znovuzrozením se člověk vrací ke svému původnímu určení být Božím obrazem.

Maratová zjišťuje, že „[t]akto pojatý koncept obrazu do značné míry zatemňuje ontologický rozdíl mezi božskou a lidskou přirozeností. V této antropologii člověk nemá svou vlastní jedinečně lidskou přirozenost, ale je ve své podstatě vždy determinován svou participací na nějaké vyšší duchovní moci, a to buď na božské, nebo satanské“ (33). Autorka se dále – s pomocí dnešních teologů i klasiků křesťanské tradice – věnuje pavlovským textům, které na první pohled podporují trichotomní členění člověka (40-44). Následuje rozbor antropologie Nového myšlení, Křesťanské vědy (44-47) i Hnutí vyššího křesťanského života (48-51).

Podle recenzenta Maratová popisuje antropologii Hnutí víry výstižně. Jemně přitom diferencuje a správně používá odbornou terminologii. Není pochyb o tom, že specifická antropologie Hnutí víry se promítá do dalších oblastí – zejména christologie, v níž protagonisté nechávají Krista duchovně zemřít, aby byla spása člověka dokonána, a soteriologie, v níž figuruje znovuzrozený duch člověka, jemuž se díky jeho božské přirozenosti otevírají netušené možnosti ve smyslu nadvlády nad nepříznivými okolnostmi. Je zde rovněž souvislost mezi duchovní podstatou člověka a jeho příslušností k božské či naopak satanské sféře v dualisticky rozvrženém univerzu Hnutí víry.

Potud s Maratovou souhlasíme: antropologie Hnutí víry zabarvuje vše ostatní. Je ale „výchozí“ (32) jeho teologie? Mluví-li podtitul Simmonsovy práce o hledání pokoje, moci a hojnosti; uvádí-li Harrell vystoupení Hagina do souvislosti s poválečným uzdravovatelským hnutím, v němž frekventanti hojně užívali termínu „služba vysvobození“ (*deliverance ministry*); známe-li Haginův příběh – svědectví o chlapci, který se ve víře postavil na nohy vzdor své vážné nemoci; a vezmeme-li do úvahy étos raného letničního hnutí i terapeutické cíle příbuzných hnutí za hranicemi ortodoxie, Nového myšlení a Křesťanské vědy, pak se jako východisko Hnutí víry jeví soteriologie. Jde jim o to představit křesťanství, jež funguje – přináší spásu zde a nyní, nejen na věčnosti. Je ovšem třeba objevit a uplatňovat ty správné mechanismy. Teprve zde přistupují jejich „objevy“ v oblasti antropologie – význam lidského ducha, důsledky jeho vykoupení, a potenciál, který odemyká správné poznání a uplatňovaná víra.

Pokud jde o interpretaci klíčových biblických míst, autorka srovnává interpretace běžné v Hnutí víry s tím, co píše jejich kritici, nezúčastnění systematictí teologové, a klasické západní křesťanské tradice (Augustin, Luther, Calvin). Chybí ovšem současná biblistika – vyjma odkazů na *Nový biblický slovník* a Freemana (63-65), který do doktrinní debaty s Hnutím víry vstupuje jako starozákonník. Některé biblické komentáře autorka uvádí (63), ale pouze k Iz 53. Jsou to komentáře dostupné na internetu. Keil a Delitzsch – jak citovaný web studylight.org uvádí – jsou autoři z 19. století. Komentář je volně přístupný právě proto, že je starý, a tedy již není chráněn autorskými právy. Seriózní badatel musí i dnes vážít cestu do teologické knihovny a nahlížet do aktuálnějších komentářových řad. Jestliže některá relevantní místa pocházejí z pavlovských listů, nabízí se také konfrontace se současnou teologií apoštola Pavla – např. z pera Jamese Dunna. Jestliže se debata točí kolem textů jako 2 K 5,21 nebo 1 Te 5,23, bylo by na místě zjistit, jak těmto místům rozumí dva tři současné komentáře.

„Anihilace“ lidského „já“ v hnutí vyššího křesťanského života (49). Není to příliš silný výraz? A také: není tato hyperbola křesťanství vlastní od evangelijních a pavlovských počátků (zapřít sám sebe, ztratit svou duši, nežiji již já...)? Silně přítomno v německé mystice: Johann Tauler, anonym *Theologia Deutsch*, Kempenského *Imitatio*. Ti také hodně mluví o kontrastu mezi vnitřním a vnějším člověkem a vedou k soustředění na vnitřní život.

Právě tak mluvit v souvislosti s Hnutím víry o „panteismu“ (37) je přehnané.

Christologie

V pojetí protagonistů Hnutí víry bylo dle autorčina zjištění Kristovo vtělení vynuceno lidským pádem. Kristus přichází na svět v autoritě, jakou původně měl Adam. Fascinování postavením Adama, jemuž Bůh svěřil vládu nad světem, spatřují hlavní benefit, jež Kristus získal, v obnově původního vznešeného postavení člověka. V tomto ohledu jim uniká eschatologický rozměr, který je Kristovu dílu vlastní (56-57).

Pro Hagina je důležité, že Kristus konal mocné činy na základě pomazání Duchem svatým, nikoli z moci Božího Syna. Snížil se na úroveň proroka, který je závislý na zmocnění od Boha. Proto také věřící mohou konat tytéž skutky, co on. Kristovo Božství nepopírá. Trojiční učení je u něj, stejně jako u Copelanda, implicitní. Samo není předmětem reflexe (57).

Zvláštní výzvu představuje učení o Kristově duchovní smrti. Jedná se o spekulativní konstrukci, jež má především zdůvodnit, proč si křesťan může nárokovat plné vykoupení. Krom toho teorie dokládá Boží spravedlivé jednání s lidstvem i Satanem (58) a vysvětluje, jak mohl bezhříšný, a tedy nesmrtelný Boží Syn vůbec zemřít (57, 62).

Konstrukce se opírá o několik doslovně interpretovaných biblických míst: hebrejský výraz pro „smrt“ v množném čísle (Iz 53,9), výrok o tom, že Bůh učinil Krista hříchem (2 K 5,21), a příběh o hadu, jež Mojžíš vztyčil coby předobraz Krista beroucího na sebe hřích či dokonce získávajícího satanskou přirozenost. Maratová se zmíněným textům věnuje s pomocí Freemana a dalších vykladačů (63-66). K učení o Kristově duchovní smrti se – pochopitelně – staví kriticky. Poukazuje na skutečnost, že Nový zákon se soustřeďuje na Kristův kříž jako místo, kde byla spása dokonána.

Soteriologie

Maratová shledává soteriologii Hnutí víry v hrubých obrysech ve shodě s reformačním pojetím, podle něž je hříšníkovi připočtena Kristova spravedlnost, v důsledku čehož dochází k proměně jeho právního postavení (67). Hnutí víry jde o krok dále, když zdůrazňuje získané výsady – autoritu, jaké se těšil Adam před pádem (68, 73).

Důležitosti nabývá oddíl z listu Ef 2,6: „Spolu s ním nás vzkřísil a spolu s ním uvedl na nebeský trůn.“ Věřící si má být vědom svého postavení (69).

Duchovního dědictví se člověk ujímá skrze víru. Připouští se, že byt' je lidský duch znovuzrozen a je božského původu, k proměně duše dochází jen postupně, jak duch sílí (68).

O znovuzrozené lidském duchu mluví protagonisté exaltovaně. Ve svém původním stavu pro ně sice není božským elementem, jak věřili stoupenci Nového myšlení, nicméně je-li znovuzrozen, rozdíl mezi Bohem a člověkem se stírá (71).

Svébytnou oblastí soteriologie Hnutí víry je nauka o blahobytu, již autorka věnuje samostatnou kapitolu (79-94). Práci uzavírá exkurz o deifikaci ve východní tradici a v teologii vybraných představitelů západní tradice (95-117).

Závěr

V závěru se autorka bez přiměřené sebekritičnosti vymezuje vůči ostatním badatelům: „Řada studií, jejichž předmětem zkoumání bylo učení Hnutí víry, se zabývala pouze dílčími aspekty, ale nevěnovala pozornost jeho detailnímu a systematickoteologickému rozboru... Tato práce, která se snaží o systematickou reflexi teologie Hnutí víry, tak představuje příspěvek k odborné diskuzi tím, že k dílčím studiím přidává práci syntetizující dílčí hlediska do systematického pojednání“ (119).

Recenzent má za to, že předkládaná práce je rovněž dílčí. Na 122 stranách tomu sotva může být jinak. Kde je eklesiologie, pneumatologie, angelologie či eschatologie Hnutí víry? V předložené práci jsou zastoupeny – pokud vůbec – jen v letmých zmínkách, samy o sobě nejsou předmětem diskuze. Přitom aspekty zmíněných oblastí se v literatuře zvolených protagonistů objevují. Do eklesiologie bychom mohli zařadit jejich chápání církevních úřadů, včetně toho, jak nahlíží na sebe sama. Hagin měl jasno v tom, kdo je prorok, kdo učitel apod. Tematizují nějak svátosti? Pneumatologie: Sdílejí klasické letniční učení o křtu Duchem? Hagin se vymezuje vůči prvotně letničnímu „vyčkávání“ a říká, že křest Duchem lze přijmout vírou v okamžiku. Co říct k jejich konceptu „pomazání“? A co významné téma samotné víry? Jak se liší modlitba víry od přímělné modlitby? Eschatologie: Haginovy počátky se nesly ve znamení očekávání druhého příchodu Páně. Kdy se toto očekávání vytratilo a došlo k jeho náhradě konceptem nynějšího kralování s Kristem?

Autorka tedy předkládá rozbor některých důležitých, snad dokonce centrálních, témat teologie Hnutí víry, nepostihuje ji však celou. To je zcela v pořádku. Jen ono vymezení se vůči ostatním badatelům mohlo být formulováno citlivěji, zejména když někteří (přínejmenším Simmons a Perriman) napsali díla rozsáhlejší a teologicky rovněž fundovaná.

Formální záležitosti

1. Text práce včetně poznámek pod čarou zabírá 122 stran, řádkování 1,5; následuje bibliografie a anotace v českém i anglickém jazyce. Bibliografie nerozlišuje prameny a sekundární literaturu.
2. V poznámkách odkazujících na zdroje stačí uvádět příjmení autora a zkrácený název díla. Plný údaj jen na začátku kapitoly a v závěrečné bibliografii.
3. Delší citace uvádět jako samostatný odstavec s jednoduchým řádkováním. Autorka ponechává i citace na 5-7 řádků bez odsazení (viz s. 46, 61, 65, 70).

4. Značné množství překlepů, chybějící interpunkční znaménka či písmena. Např. jméno Ralph uvádí někde jako Ralp, jinde jako Ralf.
5. Autorka píše „Abrahám“, kdežto ČEP „Abraham“.
6. Názvy knih, ale i cizích slov (např. *sarx*) důsledněji kurzivou.
7. Odkazy na weby jsou neestetické; působí rušivě. Nestačilo by odkazovat nějakou zkratkou a plně jen v závěrečném seznamu použitých el. zdrojů?
8. Vzhledem k tomu, že autorka zdatně používá el. zdroje, překvapuje, že nepátrala po kvalifikačních či absolventských pracích studentů českých teologických nebo obecněji humanitních škol. V repozitáři Karlovy univerzity se například nachází práce Petera Kolenčíka, *Pastorační pohled na Hnutí víry*, KTF, 2010, – a možná leccos dalšího. Úzce zaměřené monografie se na českém knižním trhu neuplatní. Proto – vzdor své kvalitě – zůstávají v elektronické podobě.
9. Je třeba držet se anglofonního úzu při psaní počátečních velkých písmen u všech slov v názvech publikací krom předložek, spojek a členů.
10. Zkratky biblických knih uvádět nejspíš dle ČEPu. Tedy Fp a nikoli Flp, jak je uvedeno na s. 58; 2 K a nikoli 2 Kor (s. 34). Možná, že je přípustný i starší formát nebo existuje norma, již si recenzent není vědom. Každopádně uvádět jednotně, nikoli jednou 1 K, podruhé 1 Kor.
11. O vlivu Hnutí víry na českou scénu autorka pojednává pouze na základě vlastní zkušenosti z KS Praha (s. 1). Co odkazovat také na svědectví někoho jiného, v tomto případě nejspíše Dana Drápala, který o vzniku a vývoji sboru, jehož byl dlouho hlavním pastorem, napsal trilogii *Jak to všechno začalo* atd.? Čtenáři obeznámenému se situací znějí uváděná pozorování povědomě, ale kde si je mohou ověřit ostatní?

Hodnocení práce

Předkládaná disertace dokládá zvládnutí problematiky Hnutí víry, obeznámenost s fenoménem pentekostalismu i jiných probuzeneckých hnutí – primárně ve Spojených státech, místě vzniku a největšího rozmachu těchto hnutí. Neopomíná ani soupeřníky vznikajícího Hnutí víry, kteří se již zřetelně nacházejí za hranicemi křesťanství (Nové myšlení, Křesťanská věda). To je nezbytné, protože k cílům práce patří prověřit míru příbuznosti Hnutí víry s těmito duchovními proudy.

Interpretaci biblických textů klíčových pro teologii Hnutí víry konfrontuje s výklady příslušných míst a teologických konceptů ze strany pravoslavných, římskokatolických a reformačních autorů.

Zvolení protagonisté Hnutí víry jsou reprezentativní. Vzhledem k tomu, že jsou Američané, autorka hojně čerpá z pramenů i odborné produkce v anglickém jazyce. Vykazuje však také

povědomí o překladech a původních příspěvcích v českém jazyce. Práce působí uceleným dojmem. Nic důležitého ve vymezeném poli nechybí.

Styl práce je odborný. Vyznačuje se věcností, střizlivostí podání. Autorka projevuje samostatný úsudek, identifikuje klíčové momenty a vyvozuje závěry. Postupuje přehledně, s využitím kategorií systematické teologie. Průběžně plní cíle, jež si v úvodu předsevzala. Čtenáři jsou v orientaci pomoci její průběžné závěry, jež jsou argumentačně podloženy v předchozím textu. Právě metodičnost zpracování tématu je tím, co ji – spolu s dobrým vhledem do problematiky – v očích recenzenta kvalifikuje jako odbornou práci, již je možné doporučit k obhajobě, respektive k přijetí v rámci plnění požadavků doktorandského studia.

Podněty k dalšímu promýšlení

1. Jaké vysvětlení má autorka pro ohlas Hnutí víry? Co je na něm přitažlivého?
2. V úvodu je zmíněn Wolfhard Margies jako jedna z postav Hnutí víry, jež měly vliv v českém charismatickém hnutí. Nepochybně se v Hnutí víry inspiroval, asi se s ním i do značné míry ztotožňoval. Jeho publikace *Víra, která činí zázraky*, sem zcela zapadá; rovněž trichotomní antropologie s důrazem na lidského ducha. Na druhou stranu rozvinul vlastní pastorační a terapeutický přístup, který nemá žádnou obdobu u amerických protagonistů Hnutí víry, a kterým zřetelně proklamuje, že víra není všechno. Důraz na víru vyvažuje důrazem na Boží milost, aktivně přijímanou a předávanou dál. Také považuje za klíčové pro přijetí uzdravení či osvobození rozpoznat citová zranění z dětství a to, jakým způsobem na ně dotýčný reaguje (*Osvobození*, v novém vydání *Únik z vězení; Milost*). Margiesův příklad dokládá, že se účastník nebo sympatizant Hnutí víry může vymanit ze schematičnosti, jež je vlastní linii Kenyon-Hagin-Copeland.

V Praze dne 17.5.2023

Mgr. Pavel Hejzlar, Ph.D. et Ph.D.